

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

Överklagande av en hovrättsdom – grov våldtäkt mot barn m.m.

Klagande

Riksåklagaren
Box 5553
114 85 Stockholm

Motparter

BS

Ombud och offentlig försvarare: Advokaten AD

TS

Ombud och offentlig försvarare: Advokaten MN

Överklagade avgörandet

Hovrätten för Nedre Norrlands dom den 13 mars 2018 i mål B 30-18

Yrkanden

Jag yrkar att Högsta domstolen bestämmer påföljden för BS till fängelse i 14 år och för TS till fängelse i 12 år.

Frågan i målet

Det är enligt min uppfattning av intresse ur prejudikatsynpunkt att Högsta domstolen klargör hur straffvärdebedömningen vid upprepade och likartade sexualbrott mot flera målsägande ska gå till.

Enligt min uppfattning bör Högsta domstolen, med utgångspunkt från vad hovrätten funnit utrett beträffande gärningarna, meddela prövningstillstånd enbart i fråga om påföljd.

Bakgrund

BS har av hovrätten dömts för grovt barnpornografibrott, sexuellt utnyttjande av underårig, grovt sexuellt utnyttjande av underårig, våldtäkt mot barn och grov våldtäkt mot barn. Påföljden har bestämts till fängelse i 9 år.

TS har av hovrätten dömts för grovt barnpornografibrott, sexuellt utnyttjande av underårig, grovt sexuellt utnyttjande av underårig, våldtäkt mot barn och grov våldtäkt mot barn. Påföljden har bestämts till fängelse i 7 år.

Tingsrättens dom

Tingsrätten fann att BS skulle dömas för följande.

- Grovt barnpornografibrott
- I vart fall 60 fall av grovt sexuellt utnyttjande av underårig samt i vart fall 10 fall av grov våldtäkt mot barn. Samtliga gärningar är riktade mot MA.
- I vart fall 400 fall av grovt sexuellt utnyttjande av underårig samt i vart fall 100 fall av grov våldtäkt mot barn. Samtliga gärningar är riktade mot MB.
- I vart fall 40 fall av grovt sexuellt utnyttjande av underårig samt i vart fall 20 fall av grov våldtäkt mot barn. Samtliga gärningar är riktade mot MC.
- Ett fall av grovt sexuellt utnyttjande av underårig samt ett fall av grov våldtäkt mot barn riktade mot MD.
- Minst 450 fall av grov våldtäkt mot barn riktade mot ME.

Tingsrätten bestämde påföljden för BS till fängelse i 14 år.

Tingsrätten fann att TS skulle dömas för följande.

- Grovt barnpornografibrott
- I vart fall 30 fall av grovt sexuellt utnyttjande av underårig riktade mot MA.
- I vart fall 20 fall av grovt sexuellt utnyttjande av underårig riktade mot MB.
- I vart fall 2 fall av grovt sexuellt utnyttjande av underårig samt ett fall av grov våldtäkt mot barn riktade mot MD.
- Minst 500 fall av grov våldtäkt mot barn riktade mot ME.

Tingsrätten bestämde påföljden för TS till fängelse i 12 år.

Hovrättens dom

Hovrätten uttalar beträffande skuldfrågan bl.a. följande (domen s. 8).

När det gäller frågan om antalet brottstillfällen har några av målsägandena angett det antal tillfällen de kan ha haft sexuellt umgänge med BS respektive TS. Det ska dock beaktas att målsägandena var unga vid tillfällena och att det har gått lång tid sedan händelserna ägde rum. De uppgifter som var och en av målsägandena har lämnat i den delen är också mer eller mindre uppskattningar av antalet gärningar. Tingsrätten har i huvudsak godtagit dessa uppskattningar.

Med hänsyn till de beviskrav som gäller i brottmål anser hovrätten att det inte är klarlagt att det har rört sig om så många tillfällen som målsägandena MA, MB, MC och ME har uppskattat. Antalet styrkta gärningar är därför lägre än vad tingsrätten har kommit fram till. Det gäller dock inte i förhållande till målsäganden MD. Det är inte heller möjligt att med tillräcklig säkerhet fastställa hur många gärningar (brott) det rört sig om i förhållande till var och en av målsägandena. Att det rör sig om ett mycket stort antal brott står dock klart genom vad målsägandena berättat. Hovrätten ändrar därför tingsrättens dom i skulddelen på så sätt att antalet brott inte framgår av hovrättens domslut.

När det gäller antalet gärningar som ska rubriceras som grova uttalar hovrätten bl.a. följande (domen s. 17).

Av uppgifterna i målet framgår att BS har filmat ett samlag när han haft sexuellt umgänge med målsäganden MA. Det framgår också att BS och TS har filmat eller fotograferat andra tillfällen när de haft gruppsex med målsäganden ME. TS har även filmat när han haft sexuellt umgänge med målsäganden MD. BS och TS har båda vid flera tillfällen haft sexuellt umgänge vid samma tillfälle med målsäganden MA. Vid två av dessa tillfällen var även två andra vuxna personer delaktiga. BS har även haft sexuellt umgänge med målsäganden ME tillsammans med andra. BS har vid ett tillfälle haft sexuellt umgänge med målsäganden MA mot dennes vilja. Vid åtminstone ett tiotal tillfällen har BS bjudit på narkotika inför samlag med målsäganden MA. Detta har också skett vid ett antal tillfällen med målsäganden MB och MC. Dessa gärningar ska bedömas som grova brott.

Med hänsyn till målsäganden MB:s låga ålder och de försvårande moment som generellt finns kring BSs och TSs gärningar bör även de inledande brotten mot honom bedömas som grova. Samtliga brott mot målsäganden MD ska bedömas som grova brott med hänsyn till hennes ålder. Vid ett tillfälle när TS hade samlag med henne bedömer hovrätten, till skillnad från tingsrätten, att hon var 11 år. Det avser tillfället när TS filmade samlaget och även förvarade filmen. Av det skälet ska även det brottet bedömas som grovt.

Hovrätten anser sammanfattningsvis att de redovisade gärningarna ska bedömas som grova brott men att övriga brott inte är så försvårande att de är grova. Många av de brott som hovrätten inte har bedömt som grova innehåller dock så många försvårande moment att de ligger förhållandevis nära gränsen för grovt brott och har ett högre straffvärde än minimistraflet.

Hovrätten har tidigare angett att det inte är möjligt att med tillräcklig säkerhet fastställa antalet brott i förhållande till var och en av målsägandena. Samma synsätt gör sig gällande i frågan om antalet brott som är grova. Hovrätten redovisar därför inte heller antalet grova brott i domslutet.

Grunderna för min inställning

Enligt 29 kap. 1 § första stycket brottsbalken ska straff, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde.

BS och TS har i enlighet med hovrättens dom under tiden 1 januari 2001 – den 27 juli 2009 gjort sig skyldiga till upprepade fall av grov våldtäkt mot barn riktade mot för BSs del 5 olika målsägande och för TSs del 4 olika målsägande. Båda ska därtill dömas för att under aktuell tid mot samma målsägande ha gjort sig skyldiga till upprepade fall av våldtäkt mot barn, grovt sexuellt utnyttjande av underårig samt upprepade fall av sexuellt utnyttjande av underårig. Båda ska också dömas för grovt barnpornografibrott.

Straffskalan för de allvarligaste av brotten, dvs. grov våldtäkt mot barn, är fängelse i lägst fyra och högst tio år. För våldtäkt mot barn av den s.k. normalgraden är straffskalan fängelse i lägst två och högst sex år (6 kap. 4 § brottsbalken). För grovt sexuellt utnyttjande av underårig var straffskalan fängelse i lägst två och högst åtta år. För sexuellt utnyttjande av underårig av den s.k. normalgraden fängelse i högst fyra år (6 kap. 4 § brottsbalken i dess lydelse före den 1 april 2005). För grovt barnpornografibrott är straffskalan fängelse i lägst sex månader och högst sex år (16 kap. 10 a § brottsbalken).

Eftersom det i detta fall är fråga om att bestämma ett gemensamt fängelsestraff för flera brott är den tillämpliga straffskalan för brottsligheten, enligt 26 kap. 2 § brottsbalken, fängelse i lägst fyra år och högst 14 år.

När straffvärdet vid flerfaldig brottslighet ska bestämmas tillämpas den s.k. asperationsprincipen, enligt vilken det vid flerfaldig brottslighet ska ske en gemensam straffmätning med tillgång till en förhöjd straffskala (Ulväng, Brottslighetskonkurrens 2013 s. 101 ff.). Asperationsprincipen har stöd i 30 kap. 3 § brottsbalken samt i bestämmelserna i 25 kap. 5 och 6 §§ brottsbalken, när det gäller böter, och i 26 kap. 2 § brottsbalken när det gäller fängelse. Stöd för principen finns också i ovan nämnda 29 kap. 1 § brottsbalken. Straffminimum för den samlade brottsligheten är identisk med minimum för det brott med den strängaste straffskalan samt kan straffmaximum förhöjas med upp till fyra års fängelse. I allmänhet är utgångspunkten för straffvärdebedömningen det allvarligaste av de brott som föreligger till bedömning samt läggs därefter till straffvärdet för detta brott en efter hand minskande del av straffvärdet för vart och ett av de övriga brotten i ordning efter brottens allvar. En allmän kontroll görs också av att ett på så sätt beräknat straffvärde inte framstår som oproportionerligt i förhållande till den typ av brottslighet som är aktuell (se NJA 2008 s. 359). Man kan i detta sammanhang också tala om principen om straffvärdeomständigheternas avtagande betydelse (Borgeke/Heidenborg, Att bestämma påföljd för brott, 3 uppl., s. 171).

Några generella principer för hur straffvärdebedömningen vid flerfaldig brottslighet ska gå till har inte givits i lag eller förarbeten. Högsta domstolen har i vägledande avgöranden emellertid angett ett antal faktorer som är av betydelse vid bedömningen.

Om ett brott har ett väsentligt högre straffvärde än övriga brott påverkar de senare i allmänhet endast i mindre grad bedömningen av det samlade straffvärdet, medan motsatsen gäller om de aktuella brotten sedda för sig har ett likartat straffvärde. Normalt bör flerfaldig brottslighet relativt sett få betydligt större genomslag vid straffvärdebedömningen när det är fråga om låga straffnivåer än i de fall då straffnivån är hög. Andra faktorer som kan vara av betydelse är exempelvis vilken eller vilka typer av brott som är aktuella samt vilket tidsmässigt samband som kan finnas mellan brotten. Skälen för att vid straffvärdebedömningen avvika från vad som skulle följa av en ren kumulation varierar beroende på sambandet mellan brotten. Skälen för avvikelse minskar ju svagare sambandet är mellan de olika brotten. (Se NJA 2008 s. 359 och NJA 2009 s. 485.)

Högsta domstolen har i NJA 2006 s. 510 uttalat att de närmare förhållandena vid våldtäkt och andra sexuella övergrepp mot barn kan vara starkt varierande och i en del fall, t.ex. då fråga är om en av full frivillighet och ömsesidighet präglad sexuell relation med en tonåring som närmar sig femtonårsåldern, kan det beroende på omständigheterna finnas anledning att iaktta viss försiktighet med att utan vidare beakta brottslighetens upprepade karaktär som straffhöjande.

I NJA 2014 s. 990, som gällde ansvar för sexuellt utnyttjande av barn, anför Högsta domstolen, med hänvisning till NJA 2006 s. 510, att det faktum att det rörde sig om flera (tio) fullbordade samlag (frivilliga inom ramen för en ömsesidig kärleksrelation) och därmed om flera brott, endast marginellt bör påverka straffvärdet i höjande riktning. Enligt Högsta domstolen motsvarade straffvärdet fängelse i fyra månader.

Borgeke/Heidenborg har angett vissa riktlinjer som domstolarna kan ta till utgångspunkt vid resonemang kring straffvärdebedömning vid flerfaldig brottslighet. Enligt Borgeke/Heidenborg bör avtrappningen bli snabbare vid allvarigare brottslighet än vid mindre allvarlig brottslighet. Enligt dem bör normalt endast fyra brott ha någon tydlig påverkan på det samlade straffvärdet. Om det svåraste brottet har ett straffvärde motsvarande fängelse i mer än ett år och sex månader bör, enligt Borgeke/Heidenborg, sedan det svåraste brottets straffvärde utgjort utgångspunkten till detta läggas det andra brottets straffvärde till en tredjedel, det tredje brottets straffvärde till en sjättedel och det fjärde brottets straffvärde till en niondel. Det femte brottet bör till en tolfedel läggas till och det sjätte brottet endast till en femtondel. Borgeke/Heidenborg betonar dock att en avslutande rimlighetsbedömning alltid bör göras där den aktuella brottslighetens samlade straffvärde kan jämföras med annan brottslighet samt kan därvid ytterligare faktorer behöva

beaktas utöver antalet brott och hur pass allvarliga brott det rör sig om.
(Borgeke/Heidenborg, a.a. s. 179 ff.)

Min bedömning

Avgörande för hur långa fängelsestraff BS och TS ska dömas till är den samlade brottslighetens straffvärde. Vid denna bedömning ska utöver omständigheter som är hänförliga till de enskilda gärningarna beaktas att det är fråga om flerfaldig brottslighet. Till skillnad från vad som anförs i NJA 2006 s. 510 är det i dessa fall inte fråga om en av full frivillighet och ömsesidighet präglad sexuell relation med en tonåring som närmar sig femtonårsåldern. Tvärtom är det här fråga om synnerligen allvarliga och djupt kränkande sexualbrott riktade mot flera mycket unga personer (barn) som, till följd av sin låga ålder när övergreppen inleddes, sin sociala utsatthet och särskilda sårbarhet saknat alla möjligheter att värja sig och därmed freda sin sexuella integritet, vilket BS och TS på ett mycket förslaget och hänsynslöst sätt utnyttjat för att under lång tid och vid ett mycket stort antal tillfällen tillgodose sin egen sexuella tillfredsställelse.

Hovrätten uttalar (domen s. 15 ö) att de upprepade övergreppen under lång tid tillsammans med den förslagenhet som BS och TS har visat innefattar en viss planmässighet och systematik. Enligt hovrätten är dessa inslag dock inte, med hänsyn till vilka brott det handlar om, så påtagliga att brotten generellt ska bedömas som grova. Hovrätten anger vidare (s. 17 n) att många av de gärningar som inte bedömts som grova innehåller så många försvårande moment att de ligger förhållandevis nära gränsen för grovt brott och därför har ett högre straffvärde än minimistrafvet. Vidare anges (s. 20) att även om hovrätten anser att brottslighetens systematik tillsammans med BS och TSs förslagenhet inte ensamt utgjort skäl att bedöma gärningarna som grova ska dessa omständigheter beaktas vid straffvärdebedömningen och anses som försvårande enligt 29 kap. 2 § 6 brottsbalken. Det är enligt hovrätten också generellt försvårande att brottsligheten riktat sig mot flera barn.

Eftersom hovrätten inte lagt barnens låga ålder (förutom när det gäller målsäganden MD) deras särskilda sårbarhet och utsatthet, systematiken, förslagenheten och planmässigheten till grund för rubriceringen av någon av gärningarna (se domen s. 17 f.) måste dessa försvårande omständigheter (dvs. det straffmässiga övervärdet) enligt min uppfattning istället fullt ut beaktas vid straffvärdebedömningen av vardera gärning. Detta måste då gälla även beträffande de gärningar som av hovrätten bedömts som grova brott, vilket innebär att inte någon av de gärningar som bedömts som grova kan anses ha ett straffvärde som ligger på miniminivå, dvs. fängelse i fyra år. Straffvärdet för de gärningar som av hovrätten bedömts som grova ligger således generellt högre än så, varvid vissa, till följd av ytterligare försvårande omständigheter vid de gärningarna, har ett särskilt högt straffvärde.

Hovrätten har när det gäller BS funnit att det grova våldtäktsbrottet mot målsäganden MD motsvarar sex års fängelse samt att det finns ytterligare

gärningar som har ett straffvärde som motsvarar fem års fängelse. Hovrätten anser sammantaget att straffvärdet av BSs brottslighet motsvarar tio års fängelse (hovrättens dom s. 20).

När det gäller TS anser hovrätten att det grova våldtäktsbrottet mot MD har ett straffvärde som motsvarar fem års fängelse, samt att det finns andra gärningar med motsvarande straffvärde. Enligt hovrätten finns det en del gärningar där straffvärdet motsvarar fyra års fängelse. Enligt hovrätten motsvarar det samlade straffvärdet åtta års fängelse (hovrättens dom s. 20-21).

Hovrättens tillämpning av den s.k. asperationsprincipen innebär således att endast ett fåtal av alla de hundratals allvarliga gärningar (däribland grova med mycket höga straffvärden) BS och TS gjort sig skyldiga till haft betydelse vid den samlade straffvärdebedömningen. Inte heller har såvitt kan utläsas vare sig de försvårande omständigheter som föreligger beträffande gärningarna eller antalet återkommande gärningar (systematiken) fått något som helst genomslag vid den samlade straffvärdebedömningen.

När det som i detta fall är fråga om synnerligen omfattande grov brottslighet där straffvärdet för vardera gärning överstiger minimistraffet och brotten därtill är riktade mot flera målsägande måste enligt min uppfattning domstolen vid straffvärdebedömningen kunna komma fram till att brottslighetens svårhet sammantaget är sådan att den förtjänar det maximala straff som kan dömas ut.

För BSs del är det min uppfattning att det sammantagna straffvärdet är så högt att, även med beaktande av de straffreducerande omständigheter som hovrätten bedömt föreligga (domen s. 21 f.), fängelse i 14 år bör dömas ut.

Också när det gäller TS är det min uppfattning att det sammantagna straffvärdet, även med beaktande av de straffvärdereducerande omständigheter hovrätten bedömt föreligga, överstiger det maximala straff som kan dömas ut, dvs. fängelse i 14 år. Till följd av principen om reformatio in pejus bör dock påföljden för hans del bestämmas till fängelse i 12 år.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar (Peter Fitger, Rättegångsbalken, s. 54:26).

I förevarande mål aktualiseras frågan om hur straffvärdebedömning och straffmätning ska ske när det är fråga om flerfaldig brottslighet i mål som rör sexualbrott riktade mot barn och under vilka förhållanden det kan bli aktuellt att döma till maxstraff för sådan brottslighet.

Några generella principer för hur straffvärdebedömning vid flerfaldig brottslighet av sådant slag som är aktuellt i detta mål finns inte i vare sig lagstiftning eller förarbetsuttalanden. I förarbetena till aktuella bestämmelser i brottsbalken framhålls emellertid att det får anses vara en viktig uppgift för rättstillämpningen att utveckla mera konkreta riktlinjer för hur straffmätningen bör ske vid flerfaldig brottslighet (prop. 1987/88:120 s. 79).

De uttalanden Högsta domstolen har gjort om straffvärdebedömning vid flerfaldig brottslighet (se bl.a. NJA 2006 s. 510, NJA 2008 s. 359, NJA 2009 s. 485 och NJA 2014 s. 990) ger enligt min uppfattning inte tillräcklig vägledning i ett fall som detta.

Högsta domstolen har i NJA 2006 s. 510 uttalat att de närmare förhållandena vid våldtäkt och andra sexuella övergrepp mot barn kan vara starkt varierande och i en del fall, t.ex. då fråga är om en av full frivillighet och ömsesidighet präglad sexuell relation med en tonåring som närmar sig femtonårsåldern, kan det beroende på omständigheterna finnas anledning att iaktta viss försiktighet med att utan vidare beakta brottslighetens upprepade karaktär som straffhöjande. I praxis synes viss osäkerhet råda om hur dessa uttalanden ska tolkas.

Utvecklingscentrum Göteborg har i en framställning till riksåklagaren om att domen bör överklagas till Högsta domstolen angett bl.a. följande.

Hovrätternas bedömning av straffvärdet vid flerfaldig brottslighet i mål som rör sexualbrott mot barn skiljer sig åt. Exempelvis har Hovrätten för Västra Sveriges i en dom från den 5 maj 2017 beräknat straffvärdet för flera (hundratals) fall av grova sexuella övergrepp mot barn. I domen konstateras att den brottslighet som begåtts mot ett antal av målsägandena är allvarlig och skulle, om de bedömdes separat, ha straffvärden motsvarande ett och ett halvt till två och ett halvt års fängelse. Beträffande åtskilliga andra målsägande bedömdes straffvärdet uppgå till minst ett års fängelse. Efter beaktande av de straffvärdehöjande faktorerna har hovrätten kommit fram till att det sammanlagda straffvärdet inte endast motsvarar åtta års fängelse, vilket efter tillämpning av regeln om gemensamt straff i 26 kap. 2 § brottsbalken utgjort maximalt straff, utan också i viss mån överstiger detta (se Hovrätten för Västra Sveriges dom den 5 maj 2017 i mål B 4801-16, s. 99 och framåt).

Omständigheterna i målet från Hovrätten för Västra Sverige och i nu aktuellt mål är relativt likartade. Bedömningen av vilken betydelse som ska tillmätas sådana straffvärdehöjande faktorer som att det varit fråga om hundratals gärningar, var och en med ett högt straffvärde riktade mot barn tycks emellertid skilja sig markant åt mellan hovrätterna. Inte heller verkar domstolarna dela syn på hur aspirationsprincipen ska tillämpas i mål av förevarande slag. Eftersom det saknas egentlig ledning i frågan och det synes finnas en osäkerhet i rättstillämpningen, vilket ovan nämnda domar får exemplifiera, finns det

behov av ett vägledande uttalande från Högsta domstolen. Detta gäller inte minst med tanke på att mål av nu aktuell karaktär synes öka i omfattning.

Enligt min uppfattning vore det för en enhetlig och förutsebar rättstillämpning angeläget med vägledande uttalanden av Högsta domstolen när det gäller hur straffvärdebedömningen vid upprepad allvarlig brottslighet mot flera målsägande bör ske.

De förslag till ändringar i sexualbrottslagstiftningen som föreslås träda i kraft den 1 juli 2018 (prop. 2017/18:177) har såvitt jag har kunnat finna inte någon betydelse för den fråga som är aktuell här.

Sammanfattningsvis skulle en prövning av överklagandet vara av stor vikt för ledning av rättstillämpningen.

Bevisning m.m.

Preliminärt åberopar jag inte någon bevisning. Jag ber dock att få återkomma med bevisuppgift och mina synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Anders Perklev

My Hedström

Kopia till:

Utvecklingscentrum Göteborg
Åklagarkammaren i Sundsvall (AM-47986-16)
Kammaråklagaren Christina Edlund Nilsson